

Türkiye'de Madde Kullananların Profili: Hastane verilerinin incelenmesi

Ahmet TÜRKCAN

ÖZET

Türkiye'de madde kullananlara ait hastane verileri çoğunlukla AMATEM'e yatan hastalara ilişkindir. Poliklinik başvuruları ve özel kurumlara ilişkin veriler yeterli değildir. Bu yazıda kamuya ait ve özel hastanelerdeki poliklinik başvuruları ve yatışlar değerlendirilerek Türkiye'deki madde kullanıcılarına ilişkin sosyodemografik ve madde kullanımına ilişkin özellikler belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Madde kullanımı, sosyodemografik veri, madde kullanımı özellikleri

Düşünen Adam; 1998, 11 (3): 56-64

SUMMARY

The data about substance users were especially originated from AMATEM inpatient records in Turkey. The data about polyclinical applications and treatments in private hospitals is not sufficient. In this paper the records about substance users in Turkey were evaluated according to their polyclinical request/applications and treatments in private and state hospital. The socio-demographic and drug characteristics of users were identified.

Key words: Substance use, sociodemographic data, drug use characteristics

GİRİŞ

Türkiye'de madde kullananların sosyodemografik özellikleri ve madde kullanımına ait bilgilerin incelendiği sınırlı sayıda araştırma yapılmış olup bunların çoğu Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi AMATEM verilerine ilişkindir.

Halen Türkiye'deki en büyük madde bağımlılığı merkezi olan İstanbul AMATEM 1983 yılından 1996 yılına kadar Türkiye'deki madde kullanıcılarının çoğunun ilk tedavisinin gerçekleştirildiği kurum olmuştur.

1996 yılından itibaren diğer birkaç ilde AMATEM kurulmuş, aynı dönemde özel tedavi kurumları da açılmıştır. Bunlardan diğer AMATEM'lere ilişkin

veriler henüz yayınlanmamıştır. Ancak İstanbul AMATEM'e yatarak tedavi edilen madde bağımlılarına ilişkin sosyodemografik veriler, 1994 yılına dek çeşitli çalışmalar ile yayınlanmıştır (1,3,8,14-16). 1995 yılından önceki yıllara ait bu verilerin ortak özelliği, yatarak tedavi edilen hastalara ait veriler olmalarıdır.

Bu durum sadece bağımlılık tanısı alan hastaların değerlendirilmesine neden olmuş ve polikliniklere başvuran ve bağımlılığı henüz oluşmamış veya çeşitli nedenlerle yatırılamamış pekçok madde kullanıcısının sosyodemografik verilerinin, değerlendirme dışı kalmasına yol açmıştır. 1995 yılında ise ilk kez AMATEM poliklinik verileri değerlendirilmiştir.

Yatan hastalara ilişkin veriler

Madde bağımlılarına yönelik ülkemize ait ilk geniş kapsamlı veri, 1962-1971 yılları arasındaki 10 yıl süresince Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi Toksikoloji servisi kayıtlarına ilişkindir (10). 10 yıl süresince yatırılarak tedavi edilen 2878 olgunun % 26'sının opioid bağımlısı, % 24'ünün esrar bağımlısı, % 45'inin çoğul madde bağımlısı olduğu bildirilmiştir. Bu verilerde çoğul madde bağımlılığı oranının yüksek olması dikkat çekicidir.

Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nde yılda ortalama 850 madde bağımlısının tedavi edildiğinin belirtildiği bir çalışmada, basit rastlantısal örnekleme yöntemi ile 100 erkek madde bağımlısı incelenmiştir (2). Olguların % 8'inin öğrenimi olmayıp, % 36'sı ilkokul mezunu, 6'sı ortaokul mezunu, 3'ü lise mezunu, 2'si yüksek okul mezunudur. Medeni durum incelenmesinde, % 63'ü bekar, 14'ü evli, 6'sı ayrı, 12'si boşanmış, 5'i dul olarak saptanmıştır.

Olguların % 16'sı çalışmamaktadır. % 8'i pazarcı, 6'sı şoför, 6'sı tombalacı, 5'i işçidir. Olguların % 84'ü ilaç, 64'ü esrar, 12'si afyon kullandığını belirtmiş olup % 65'i çoğul madde bağımlısıdır. Kullanma önemi ve tercih derecesine göre % 58'inin esrar, 35'inin optalidon, 34'ünün nembotal, 1'inin afyon kullandığı belirlenmiştir.

Diğer bir kapsamlı veri ise 1983-1998 yılları arasında AMATEM'e yatan 1828 madde bağımlısına aittir (7). Hastaların 1710'u erkek, 118'i kadındır. Olguların % 35'i maddeye 15-20 yaşları arasında başlamıştır. Bağımlıların % 5'inin tahsilinin olmadığı, 45'inin ilkokul, 22'sinin ortaokul, 18'inin lise, 9'unun yüksek okul mezunu olduğu saptanmıştır. Olguların 1/4'ünün yurtdışında çalışan veya çalışmış olduğu veya yurtdışında çalışanların çocukları olduğu saptanmıştır. Hastaların % 47'sinin eroin, % 14'ünün esrar, % 18'inin psikoaktif ilaç, % 19'unun çoğul madde bağımlısı, % 15'inin uçucu madde bağımlısı olduğu belirlenmektedir.

1987 yılının ilk 6 ayında AMATEM'e yatan 220 madde bağımlısına ait verilerde, hastaların 201'i erkek, 19'u kadındır (15). Yaş dağılımına bakıldığında % 24'ü 25 yaşın altındadır. Hastaların % 74'ü 25 yaşın altında madde kullanmaya başlamışlardır. Eği-

tim durumları incelendiğinde % 4'ü okur-yazar, 54'ü ilkokul, 19'u ortaokul, 15'i lise, 8'i yüksek okul mezunu olarak belirlenmektedir. Hastaların % 64'ü evli, 41'i bekar, 13'ü duldur.

Olguların % 1.2'si yurtdışında yaşamaktadır. % 64'ü serbest meslek sahibi, 9'u memur, 7'si işçi, 2'si öğrenci, 13'ü işsizdir. % 62'sinin eroin ile başka madde (% 15'i sadece eroin kullanmaktadır) kullandığı belirtilmiştir. Esrar, kokain, sedatif hipnotik kullanımı tek başına değil çoğul madde kullanımı ile birlikte-dir. Biperiden bağımlılığı oranı % 3, uçucu madde bağımlılığı oranı % 0.4'dür.

1987 yılında Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nde tedavi edilen 11 biperiden bağımlısı saptanmış olup 19-50 yaşları arasındaki hastaların yaş ortalaması 31 olarak saptanmıştır (14). 11 hastanın 4'ü ilkokul, 1'i ortaokul, 5'i lise, 1'i üniversite mezunudur. Hastaların tümü erkek olup 6'sı bekar, 3'ü evli, 2'si duldur. 3 hastada biperiden yanısıra başka madde kullanımı görülürken 4 hastada da psiko saptanmıştır. Ortalama kullanım süresi sadece biperiden kullananlar için 2 yıl, psikoza da olanlar için 4 yıl, başka maddeler kullananlar için ise 8 yıl olarak saptanmıştır. Sadece biperiden kullananların yaş ortalaması 24.5 iken diğer iki grupta yaş ortalaması 32'nin üzerindedir.

1988 yılında AMATEM'de 517'si erkek, 3'ü kadın olmak üzere 520 madde bağımlısı yatırılarak tetkik ve tedavi edilmiş ve sosyodemografik verileri incelenmiştir (8). İlk kez 15 yaş altında da yatışlar olmuştur ve tüm yatışlarının % 2'sini oluşturmuştur. 15-25 yaş grubuna ait yatışlar 1983-1987 arasında toplam yatışların % 18'i iken 1988'de % 23'e yükselmiştir. Olguların % 26'sı 15 yaşından önce madde kullanmaya başlarken % 40'i 15-20 yaşları arasında maddeye başlamıştır.

Olguların % 7'sinin öğrenimi yokken, 41'i ilkokul, 26'sı ortaokul, 18'i lise, 8'i yüksek okul mezunudur. Medeni duruma göre incelendiğinde % 25'i bekar, 51'i evli, 20'si boşanmış veya duldur. Olguların % 38'i işsiz, 10'u işçi, 38'i serbest meslek sahibi, 3'ü memur, 2'si emekli, 4'ü asker, 1.5'i öğrenci, 3.5'i yabancı uyruklu turisttir. Olguların % 61'i eroin, 2.5'i esrar, 10'u ilaç, 3'ü uçucu kullanmakta olduğu, % 23'ünün çoğul madde kullandığı saptanmıştır.

1989-1990 yıllarında Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nde yatırılarak müşahade altına alınan ve eroin bağımlısı olduğuna dair haklarında adli bilirkişilik raporu düzenlenen 113 hastaya ait sosyodemografik veriler de önemli bir veri kaynağı oluşturmaktadır⁽¹²⁾. Hastaların 108'i (% 96.6) erkek, 5'i (% 4.4) kadındır. Tahsil durumuna bakıldığında % 6'sının öğrenimi yokken, 61'i ilkokul mezunu, 12'si ortaokul mezunu, 15'i lise mezunu, 3'ü yüksek okul mezunudur. Medeni durumları incelendiğinde % 35'i evli, 34'ü bekar, 20'si boşanmıştır.

Olguların % 62'si işsizdir. Eroin kullanım yöntemine bakıldığında % 62'si damar yolu, 26'sı burun, 10'u burun ve damar yolu ile kullandıklarını belirtmiştir. Olguların ortalama eroin kullanım süresi 8.3 yıl olup % 72'si madde kullanımına esrar ile başlamış ve esrar kullanımından ortalama 6.8 yıl sonra eroin kullanımına başlamışlardır.

1990 yılında AMATEM'e yatan 650 hastanın 618'i erkek, 32'si kadındır⁽⁴⁾. Kadınlar 17-31 yaşları arasında olup madde kullanmaya başlama yaşları 16-23 arasında ve ortalama 19, erkekler 11-48 yaşları arasında olup, ortalama yaşları 27, madde kullanmaya başlama yaşları 11-34 arasında olup ortalama 22'dir. Tüm hastalar 16-48 yaşları arasında olup ortalama yaş 28'dir. Hastaların % 5'inin öğrenimi yokken, 54'ü ilkokul, 19'u ortaokul, 15'i lise, 7'si yüksek okul mezunudur. Medeni duruma göre dağılım incelendiğinde % 49'u evli, 21'i bekar, 20'si duldur. Çalışma durumlarına göre dağılım incelendiğinde % 70'i serbest meslek, 9'u memur, 2'si öğrenci, 7'si işçi, 12'si işsizdir. % 67'sinin eroin, % 5'inin ilaç, % 5'inin uçucu, % 3'ünün esrar, % 20'sinin ise çoğul madde bağımlısı olduğu belirtilmiştir.

1991-1995 Mart ayları arasındaki 4 yıl süresince AMATEM'e yatan 2180 madde bağımlısına ait veriler, madde bağımlılarının % 57'sinin eroin, 7.5'inin esrar, 7'sinin uçucu madde, 1'inin kokain, 1.5'inin biperiden, 23.5'inin çoğul madde bağımlısı olduğunu göstermektedir⁽³⁾. Hastaların % 0.6'sı yabancı uyrukludur. Hastaların yaş ortalaması 32 olup kadınlarda 27, erkeklerde 33'dür. Uçucu madde bağımlılarının yaş ortalaması 17'dir. Olguların % 4'ünün öğrenimi yokken % 58'i ilkokul mezunu, 35'i ortaokul ve lise mezunu, 3'ü yüksek okul mezunudur. Medeni duruma bakıldığında % 38'i evli, 45'i bekar, 17'si bo-

şanmıştır. Mesleklere göre dağılım incelendiğinde % 52'si serbest meslek sahibi, 32'si işsiz, 15'i işçi, 3'ü öğrenci, 2'si memurdur. Maddeyi ilk kullanım yaşına bakıldığında ilk sırayı 16-18 yaş grubu almaktadır.

1991-1995 yılları arasında AMATEM'e yatan olgulara ait bir başka değerlendirmede, mükerrer yatışlara ait bilgilerin çıkarılması sonucunda 1679 hastaya ait veriler elde edilmiştir⁽⁵⁾. Bu verilere göre hastaların % 98'i erkek olup, % 98'i TC uyrukludur. Hastaların % 53'ü ilkokul, 20'si ortaokul, 16'sı lise, 3.5'i üniversite mezunudur. Medeni durumlarına göre incelendiğinde % 44'ü bekar, 36'sı evli, 10'u boşanmıştır. Çalışma durumları incelendiğinde % 15'inin işçi, 7'sinin serbest meslek sahibi, 3'ünün memur, 3'ünün öğrenci olduğu, % 33'ünün işsiz olduğu saptanmıştır. Madde ilk kullanma yaşı ortalama 18.5'dir.

Tedavi için başvuru nedeni olan madde oranları şu şekildedir: % 68 opioid, 8 uçucu, 7 esrar, 3.5 benzodiazepin dışı sedatif hipnotik, 2 kokain, 1.5 antikolinerjik, 1 benzodiazepin, 0.5 morfin, 0.5 amfetamindir. Opioid kullananların % 57'si damar yolu ile madde kullanmaktadır.

Balıkli Rum Hastanesi Anatolia Klinikleri Bağımlılık Tedavi Servisi'nde 1994 Nisan-1996 Nisan ayı arasında 837 erkek, 112 kadın olmak üzere 949 madde bağımlısı tedavi edilmiştir⁽⁵⁾. Bunların 836'sı eroin, 67'si karışık madde, 14'ü esrar, 10'u kokain, 4'ü dolantin, 2'si kodein, 7'si benzodiazepin, 5'i biperiden, 3'ü uçucu, 1'i afyon, 2'si efedrin bağımlısıdır. Hastaların 356'sı (eroin kullananların 328'i) 25-34 yaş, 255'i (eroin kullananların 230'u) 20-24 yaş grubundadır.

Balıkli Rum Hastanesi Anatolia Bağımlılık Tedavi Kliniğinde 1996 yılında psikoaktif madde kullanım bozukluğu tanısı ile yatan 688 hastanın değerlendirilmesinde hastaların 15-50 yaşları arasında olduğu, % 87.1'inin erkek, 12.9'unun kadın olduğu saptanmıştır⁽¹¹⁾. Meslek dağılımında % 29'u işçi, 27'si işsiz, 11'i serbest meslek sahibidir. Olguların % 22'si yurtdışında yaşamaktadır. Hastaların % 45'inin eroin, 10'unun eroin ve kokain, 2'sinin esrar, 19'unun kokain ve 0.5'inin uçucu madde kullandığı saptanmıştır.

Ağustos 1996-Mayıs 1997 tarihleri arasında UMA-TEM'e yatarak tedavi edilen 56 hastanın 13-18 yaşları arasında olduğu ve ortalama yaşın 15.5 olduğu saptanmıştır (6). Tümü erkek olan hastaların % 18'inin ilkokuldan ayrıldığı, % 64'ünün ilkokul mezunu olduğu, 11'inin ortaokul mezunu olduğu saptanmıştır. 3 kişi öğrenci olup 37 kişinin bir işte çalıştığı belirlenmiştir. Hastaların % 46'sı bali, 20'si bali ve tiner, 9'u esrar, hap, bali ve tiner, 7'si tiner, 5'i uhu, 5'i uhu ile bali, 5'i esrar bali ve tiner, 1'i uhu ile tiner kullanmaktadır. Çoğunluğu 2-3 yıldır uçuucu madde kullanmaktadır. İlk madde kullanmaları 7-15 yaşları arasında olmuş, 7 kişi 13 yaşında, 5 kişi 14 yaşında uçuucu maddeye başlamıştır.

Poliklinik başvurularına ilişkin veriler

AMATEM polikliniklerine madde kullanımı nedeni ile 1995 yılında ilk kez başvuran olguların poliklinik kayıtlarının geriye dönük incelenmesiyle 977 olguya ait veriler değerlendirilmiştir (17). AMATEM resmi kayıtlarında 1995 yılına ait başvuru sayısı 984'tür. Verilerin toplanması sırasında 7 kişiye ait poliklinik kayıtlarının yetersiz bilgi içermesi nedeni ile bu kayıtlar değerlendirme dışı tutulmuştur. Madde kullanımı saptanan olgu sayısı 902 olup % 93.7'si erkek (845), % 6.3'ü (57) kadındır. Yaş ortalaması 25 olup, en küçük başvuru yaşı 9, en büyük 62'dir. Erkeklerin tedaviye başvuru yaşı ortalama 25, kadınların tedaviye başvuru yaşı ise ortalama 26'dır.

Olguların % 61.5'i bekar, % 25.5'i evlidir. Tedaviye başvurana kadar geçen ortalama süre 43 aydır. Belirtilen en uzun kullanım süresi 360 aydır. Maddeye başlama yaşı ortalama 22'dir. Erkeklerin maddeye başlama yaşı 21.6, kadınların maddeye başlama yaşı ortalama 23'dür. En küçük maddeye başlangıç yaşı 6, en büyük başlangıç yaşı 58'dir. Olguların % 35'i (316) işsizdir, % 9'u (84) öğrencidir.

1995 yılı içinde AMATEM'e alkol dışı madde kullanımı nedeniyle yapılan poliklinik başvurularının, halen en yoğun olarak kullandıkları maddeye göre dağılımı incelendiğinde, olguların % 43'ünün eroin, % 25'inin uçuucu madde, % 21'inin esrar, % 10'unun psikoaktif ilaç, % 0.4'ünün kokain kullanımının olduğu saptanmıştır. Olguların % 38'inin ise birden çok madde kullandığı saptanmıştır.

Eroin kullanan olgular

Olguların % 89.5'i yurtiçinde, % 8.5'i yurtdışında yerleşim göstermekte olup, % 2 yabancı uyrukludur. Yurtdışında ikamet etmekte olanların çoğu Almanya'da oturmaktadır. Olguların % 31.5'i işsizdir. Olguların % 49'u bekar, % 34'ü evli, % 2'si boşanmış, % 2'si duldur. Eğitim durumları incelendiğinde; % 40'ı ilkokul, % 22'si ortaokul, % 28'i lise, % 4'ü yüksek okul mezunudur. Madde kullanım yöntemi incelendiğinde; % 40.5'i burundan, % 30'u damar içi, % 6'sı sigara ile eroin kullandığını belirtmiştir. Olguların % 16'sı sedatif-hipnotik ilaç, % 14'ü esrar, % 12'si hem esrar hem de sedatif-hipnotik ilaç, % 2'si kokain de kullandığını belirtmiştir. Eroin dışında madde kullanmayanların oranı % 45'dir.

Esrar kullanan olgular

Esrar yanısıra % 28.5'i sedatif-hipnotik ilaç, % 6'sı sedatif-hipnotik ilaç ve biperiden, % 5'i uçuucu madde, % 4'ü biperiden kullandıklarını belirtmiştir. Esrar dışında başka madde kullanmayanların oranı % 52'dir.

Uçuucu madde kullanan olgular

Uçuucu madde kullanan olguların % 98.2'si erkek ve % 1.8'i kadındır. En küçüğü 10, en büyüğü 35 yaşında olup ortalama başvuru yaşı 16'dır. Uçuucu kullanımına başlama yaşı 14.5 olup en küçük başlama yaşı 6, en büyük 25'dir. Mesleklere göre dağılımları incelendiğinde; % 33'ünün işçi, % 9'unun serbest meslek sahibi, % 14'ünün öğrenci olduğu saptanmıştır. % 43'ü işsizdir. Hastaların % 93'ü bekar, % 2'si evli, % 0.5'i boşanmıştır. Öğrenim durumları incelendiğinde; % 73'ü ilkokul mezunu, % 13'ü ortaokul mezunu, % 9'u lise mezunu, % 0.5'i yüksek okul mezunudur. Uçuucu madde kullanan hastaların hepsi yurtiçinde ikamet etmektedir.

Olguların % 64'ü bali, % 18'i tiner, % 17'si hem bali hem de tiner kullandıklarını belirtmiştir. 2 olgu uhu kullandığını belirtmiş, bir olgu da tiner, bali ve uhu kullanımı birlikte saptanmıştır. Olguların % 4.5'i daha seyrek olarak esrar, % 2'si sedatif-hipnotik, % 2'si hem sedatif-hipnotik hem de esrar, % 2'si sedatif-hipnotik, esrar ve antikolinergik ilaç (biperiden), % 1'i sedatif-hipnotik ve antikolinergik ilaç da kul-

landıklarını belirtmiştir. % 88'i uçucu madde dışında bir madde kullanmamaktadır.

Psikoaktif madde kullanan olgular

% 7.1'i erkek, % 12.9'u kadındır. Kullandıkları ilaçlara göre incelendiğinde; % 47'sinin sedatif-hipnotik ilaç, % 14'ünün biperiden, % 14'ünün efedrin, % 7.5'inin hem sedatif-hipnotik hem de biperiden, % 3'ünün kodein, % 2'sinin amfetamin, % 2'sinin ekstazi kullandığı saptanmıştır. Son yıllarda ülkemizde efedrin kullanımında belirgin bir artış görülmektedir.

Kokaion kullanan olgular

4 kişi kokain kullanımı nedeniyle polikliniğe başvurmuştur. Kokain kullanan bu 4 kişi dışında, diğer maddeleri daha yoğun kullanan 35 kişi kokain de denediklerini veya seyrek olarak kullandıklarını ifade etmiştir. Ancak diğer maddeleri daha yoğun olarak kullanmaları nedeniyle diğer gruplar içinde incelenmişlerdir.

Çoğul madde kullanan olgular

Eroin kullanan olguların % 55'i eroin yanısıra başka madde veya maddeler de kullanmaktadır. Esrar kullanan olguların ise % 48'i, uçucu madde kullanan olguların % 12'si kullandıkları madde yanısıra başka madde veya maddeler de kullanmaktadır. Psikoaktif ilaç kullanan olguların ise % 14'ü birden çok ilaç kullanmaktadır. Madde kullandığı için polikliniğe başvuran 902 kişiden 340'ının (% 38) birden çok madde kullandığı saptanmıştır. Eroin kullananların % 35'i esrar, % 33'ü sedatif, % 8'i kokain, % 0.8'i LSD kullandığını belirtmiştir. Madde kullanımı yanısıra, olguların % 16'sı (141) alkol kullandığını belirtmiştir.

SSK Ankara Hastanesi Gençlik Polikliniğine 1993 yılında yapılan 680 başvurunun 20'sinde (% 2.9) uçucu madde kullanımı saptanmış ve olguların 13-19 yaşları arasında olduğu, 19'unun erkek olduğu, % 35'inin öğrenci, % 30'unun işsiz, % 35'inin çalıştığı belirtilmiştir (1). Olgular düşük sosyoekonomik gruptan gelmektedir. % 35'i 15 yaşında, 25'i 16 yaşında, 20'si 17 yaşındadır. 20 hastanın 8'inde alkol, 16'sında sigara, 2'sinde eroin kullanımı saptanmıştır. AMATEM'e Kasım 1995-Mayıs 1996 arasında başvuran, uçucu madde kullanımı olan 12-18 yaşları

arasındaki hastaların değerlendirildiği bir araştırmada 78 olgunun 77'si erkek olup % 50'si 16 ve daha küçük yaşta (9). Olguların uçucu maddeye başlama yaşları 9-18 arasında değişmektedir ve ilk sırada 14 yaşındakiler (22), ikinci sırada 15 yaşındakiler (% 17) bulunmaktadır. Öğrenim durumu incelendiğinde % 4'ünün öğrenimi yokken 77'si ilköğretim mezunu, 19'u ortaokul mezunudur. % 38'i çalıştığını belirtmiştir. Olguların % 33'ü 1 yıldır, % 27'si 2 yıldır uçucu madde kullanmaktadır. Kullanılan maddenin cinsine bakıldığında % 18'i tiner, 45'i bali, 33'ü bali ve tiner, 2'si bali, tiner ve uhu, 1'i benzin, bali ve tiner, 1'i tüpgaz, bali ve tiner kullandığını belirtmiştir.

TARTIŞMA

Tedavi için başvuru ve maddeye başlama yaşları

Tedavi için başvuru ve yatış yaşları kullanılan maddeye göre değişmektedir. Yatan bağımlılarda ilk kez yatanların yaşlarına ait bilgi olmamakla beraber genel olarak 28 ve 32 yaşları ortalama yaşlar olarak verilirken, poliklinik verileri ilk kez başvuruları gözönüne alınırsa ve ortalama başvuru yaşı 25 olarak belirlenmiştir (Tablo 1). Genç ve ayaktan tedavi edilen uçucu madde ve esrar kullananlara ait başvurular, ortalama başvuru yaşının yatan hasta verilerinden düşük olmasına yolaçmaktadır.

Maddeye başlama yaşları da kullanılan maddeye göre değişmektedir. Örneğin uçucu kullanımı çok erken yaşlarda başlamaktadır. Tüm maddeler gözönüne alındığında, 15-25 yaş aralığı genel olarak en çok belirtilen maddeye başlama yaş aralığıdır. Yatarak tedavi edilen madde bağımlıları, daha erken yaşta madde kullanmaya başlamıştır. Nitekim yatan madde bağımlıları için başlama yaşı bir araştırmada 18.5 iken poliklinik verilerinde 22'dir.

Cinslere göre değerlendirme

Özel tedavi kurumu verilerinde yatan kadın hasta oranı devlet hastanesi verilerine göre biraz daha fazladır (Tablo 2). Bununla birlikte tüm verilerde madde kullananların % 87-98 arasındaki bölümü erkektir. Poliklinik verileri ile yatan hasta verileri arasında, kadınların tüm hastalara oranları açısından belirgin bir farklılık yoktur. Kadınların daha çok hangi maddeleri kullandıklarına ilişkin ise fazla bilgi yok-

Tablo 1. Hastaların yaş, başlama yaşı ve yurtdışından gelişlerine göre dağılımı

Yıl	Kurum	n	Yaş	Başlama yaşı	Yurtdışı
19893-88	AMATEM yatan hasta	1828	-	% 35'i 15-20 yaş	25
1987	AMATEM yatan hasta	220	% 24'ü 25 yaşın altında	% 74'ü 25 yaş altında	1.2
1988	AMATEM yatan hasta	520	% 23'ü 15-25 yaşları arasında	% 26'sı 15 yaş altında % 40'i 15-25 yaşları arasında	3.5 yabancı uyruklu
1990	AMATEM yatan hasta	650	28	Kadınlarda 19 Erkeklerde 22	-
1991-95	AMATEM yatan hasta	2180	32	16-18 yaş grubu ilk sırada	0.6 yabancı uyruklu
1991-95	AMATEM yatan hasta	1679	-	18.5	2 yabancı uyruklu
1994-96	Balıkli Rum Hast. yatan hasta	949	% 27'si 20-24 yaş % 38'i 25-34 yaş	-	-
1995	AMATEM poliklinik	977	25	Kadınlarda 23 Erkeklerde 21.6 (ort. 22)	3.8

tur. Poliklinik verileri kadınlarda madde türüne göre eroin kullananların sayısal olarak daha çok olduğunu göstermektedir. Ancak erkeklerle kıyaslandığında elde edilen sonuçlar açısından, tüm verilerde erkeklerden sayısal olarak daha düşük olmakla beraber,

ilaç kullanma oranlarının, kadınlarda eroin veya esrar kullanma oranlarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Özellikle uçucu madde kullananlarda erkek oranları, diğer maddeleri kullananlara göre daha yüksektir.

Tablo 2. Hastaların cinslere göre dağılımı

Yıl	Kurum	n	Erkek (%)	Kadın (%)
1983-88	AMATEM yatan hasta	1828	1828	1828
1987	AMATEM yatan hasta	220	220	220
1988	AMATEM yatan hasta	520	520	520
1990	AMATEM yatan hasta	650	650	650
1991-95	AMATEM yatan hasta	2180	2180	2180
1991-95	AMATEM yatan hasta	1679	1679	1679
1994-96	Balıkli Rum Hast. yatan hasta	949	949	949
1995	AMATEM poliklinik	977	977	977
1996	Balıkli Rum Hast. yatan hasta	688	688	688

Medeni durumları

Yatan madde bağımlılarının 1990 yılına kadar olan verilerde çoğunlukla evli olduğu saptanırken daha sonraki yıllarda bekarların oranı daha fazladır (Tablo 3). Poliklinik verilerinde ise hastaneye yatmayan ve ayaktan tedavi edilen yaşı daha küçük olan uçucu madde kullananların ve esrar kullananların varlığı nedeniyle, bekarların oranı yatan hasta verilerine göre daha fazladır.

Öğrenim durumları

Sıklık sırasına göre ilk sırayı ilköğretim mezunları almaktadır (% 41-58 arasında). Yüksek okul mezunlarının oranı % 3-9 arasındadır (Tablo 3). AMATEM verileri yüksek okul mezunlarının hastaneye yatış oranlarının yıllar içinde azaldığını göstermektedir. Uçucu kullananlar içinde ilköğretim mezunlarının oranı, tüm madde kullanıcılarına ait verilere göre çok daha fazla ve üniversite mezunlarının oranı çok daha azdır.

Tablo 3. Hastaların öğrenim durumu ve medeni duruma göre dağılımı

Yıl	Kurum	n	İlkokul mezunu	Ortaokul mezunu	Lise mezunu	Yüksekokul mezunu	Evli	Bekar	Dul veya boşanmış
1983-88	AMATEM yatan hasta	1828	45	22	18	9	-	-	-
1987	AMATEM yatan hasta	220	54	19	15	8	64	41	13
1988	AMATEM yatan hasta	520	41	26	18	8	51	25	20
1990	AMATEM yatan hasta	650	54	19	15	7	49	21	20
1991-95	AMATEM yatan hasta	2180	58	-	35	3	38	45	17
1991-95	AMATEM yatan hasta	1679	53	20	16	3.5	36	44	20

Tablo 4. Hastaların çalışma durumlarına göre dağılımı

Yıl	Kurum	n	İşsiz (%)	İşçi (%)	Memur (%)	Öğrenci (%)
1987	AMATEM yatan hasta	220	13	7	9	2
1988	AMATEM yatan hasta	520	38	10	3	1.5
1990	AMATEM yatan hasta	650	12	7	9	2
1991-95	AMATEM yatan hasta	2180	32	15	2	3
1991-95	AMATEM yatan hasta	1679	33	15	3	3

Mesleklere göre dağılım

Madde kullananlar arasında işsizlik oranı % 13-38 arasında değişmektedir (Tablo 4). İşçi oranları memur oranlarından daha fazladır. İşçi oranları % 7-29 arasında değişirken, memur oranları % 2-9 arasındadır. Olguların % 1.5-3'lük bölümünü öğrenciler oluşturmaktadır. "Serbest meslek" tanımlanmasına ilişkin veriler güvenilir bulunmamıştır. Madde kullananlar arasında tombalacılık, pazarcılık, geçici işlerde çalışma, meslekleri sorulduğunda "serbest" olarak nitelendirilmektedir. Uçucu madde kullananlarda öğrenci oranı % 5-35 arasında değişmekte olup, yatan hasta verilerinde uçucu madde kullanan öğrenci oranı daha düşükken poliklinik başvurularında daha yüksek oranda bulunmaktadır.

Madde bağımlılarının kullandıkları maddelere göre dağılımı

Yatan hastalara ait verilerle poliklinik başvurularına ait verilerin karşılaştırılması sonucunda (Tablo 5), eroin kullananların tüm madde kullananlara oranının, yatan hastalara ilişkin verilerde, polikliniğe başvuranlara göre daha yüksek olduğu görülmektedir (% 55-68'e karşı % 43). Bunun nedeni, eroin bağımlılığının ayaktan detoksifikasyonunun daha zor olması nedeniyle ayaktan tedavi yerine yatışın talep edilmesi olabilir.

Poliklinik verilerinde çoğul madde kullanımı oranı % 38 olarak saptanmıştır. Oysa yatan hasta verilerinde bu oranlar genel olarak daha düşüktür. Bunun

Tablo 5. Hastaların kullandıkları madde türlerine göre dağılımı

Yıl	Kurum	n	Eroin (%)	Esrar (%)	Uçucu (%)
1962-71	Bakırköy RSH Hastanesi Toksikomani Servisi	2878	26	24	-
1983-88	AMATEM yatan hasta	1828	47	14	1.5
1988	AMATEM yatan hasta	520	61	2.5	3
1990	AMATEM yatan hasta	650	67	3	5
1991-95	AMATEM yatan hasta	2180	57	7.5	7
1991-95	AMATEM yatan hasta	1679	68	7	8
1994-96	Balıklı Rum Hastanesi yatan hasta	949	88	1.5	0.3
1995	AMATEM poliklinik	977	43	21	25
1996	Balıklı Rum Hastanesi yatan hasta	688	55	2	0.8

nedeni poliklinik verilerinde bağımlılık yerine kullanımın ön planda değerlendirilmesidir. Yatan hasta verilerinde herhangi bir maddeye bağımlılığı olanların kullandıkları ancak halen bağımlı olmadıkları diğer madde oranları, uçucu madde kullananlara ilişkin az sayıdaki araştırma dışında genellikle incelenmemiştir.

Buna göre uçucu madde kullananlarda esrar kullanım oranı % 8.5-10.5 arasındadır. Poliklinik verilerine göre eroin kullananların % 55'inin başka bir madde de kullandığı saptanmıştır. Eroin kullananların % 16'sı sedatif hipnotik, 14'ü esrar, 12'si sedatif hipnotik ve esrar, 2'si kokain kullanmaktadır. Özel hastane verilerinde uçucu madde ve esrar kullananların tüm madde kullananlara oranı, devlet hastanesi verilerine göre daha düşüktür. Kokain kullananların oranı ise özel hastane verilerinde daha yüksektir. Bu sonuçların hastaların sosyoekonomik durumuyla ilişkili olduğu düşünülmüştür.

AMATEM yatan hasta verilerinin yıllar içindeki değişimi uçucu kullanımında artış olduğunu göstermektedir. AMATEM poliklinik verileri de bu saptamayı desteklemektedir. Nitekim ülkemizde uçucu madde kullanımında görülen artış, 1996 yılında bu

hastalara yönelik bir tedavi merkezi olan UMATEM'in kurulmasına yolaçmıştır. Tüm veriler değerlendirildiğinde, tedavi için hastaneye başvuru ve yatış nedeni açısından ilk sırayı eroin kullananlar almaktadır.

İlaçların kullanımına ait veriler, sedatif-hipnotik, antitoleranjik, dolantin, efedrin gibi ilaçların bazı araştırmalarda ayrı ayrı bazı araştırmalarda birlikte değerlendirilmesi nedeniyle kıyaslamalar için güvenilir bulunmamıştır. Bununla birlikte yıllar içinde, barbitürat kullanımında azalma olurken benzodiazepin, biperiden ve efedrin kullanımı artmıştır.

Yurtdışı başvuruları

Özel tedavi kurumu verileri yurtdışından gelen hasta oranlarının devlet hastanesi verilerinden daha yüksek olduğunu göstermektedir (Tablo 1). Bu sonuç yurtdışından gelen hastaların ekonomik olanaklarının daha fazla olmasıyla ilişkilidir. Yabancı uyruklulara ilişkin başvuru oranları ise % 0.6-3.5 arasında değişmektedir. Kullanılan madde türüne göre değerlendirildiğinde, eroin kullananlar arasında yurtdışından gelenlerin oranı diğer maddeleri kullananlara göre daha fazladır.

Tablo 6. Eroin kullananların cins, öğrenim durumu ve medeni duruma göre karşılaştırılması

Yıl	n	Erkek (%)	Kadın (%)	İlkokul mezunu (%)	Ortaokul mezunu (%)	Lise mezunu (%)	Yüksekokul mezunu (%)	Evlü (%)	Bekar (%)	Boşanmış (%)	İşsiz (%)
1989-90	113	96.6	4.4	61	12	15	3	35	34	20	62
1995	390	92.1	7.9	40	22	38	4	34	39	4	32

Eroin kullanımına ait verilerin karşılaştırılması

Adli birimlerce bağımlılığı olup olmadığına dair rapor istenen ve eroin bağımlılığı saptanan hastalar, diğer eroin bağımlıları ile kıyaslandığında erkek oranının, ilkökul mezunu olma, boşanma ve işsiz olma oranının daha fazla olduğu saptanmıştır (Tablo 6).

Damar yoluyla madde kullanımı oranları ise yatan hastalarda % 57-62 arasında iken poliklinik verilerinde % 30 oranındadır. Bu sonuç, damaryoluyla eroin kullananların daha fazla oranda yatarak tedavisinin gerçekleştirildiğini göstermektedir.

SONUÇ

Türkiye'de madde kullananların çoğu erkektir. Çoğunluk ilkökul mezunu olup yatarak tedavi edilen üniversite mezunlarının oranı giderek azalmaktadır. Yatan uçucu madde kullananlarda öğrenci oranı, poliklinik başvurularına göre daha azdır. Olguların % 13-38'i işsizdir. Uçucu madde kullanımı giderek artmaktadır. En sık başvuru ve yatış nedeni olan madde eroinidir. Yatarak tedavi edilen eroin bağımlılarına ait verilerde damar yoluyla madde kullanım oranı, poliklinik verilerine göre daha fazladır. Uçucu madde ve esrar kullananlar daha çok devlet hastanesi, kokain kullananlar ve yurtdışından gelenler daha çok özel hastane tedavisini tercih etmektedir. İlaç kullanımına ait veriler barbitürat kullanımında azalma olurken benzodiazepin, biperiden ve efedrin kullanımında artışı göstermektedir.

KAYNAKLAR

1. Akdemir A, Türkçapar H, Kılıç EÖ ve ark: Psikiyatri kliniğine başvuran uçucu madde kullanan ergenlerin özellikleri. Türk Psi-

kiyatri Dergisi 3:213-86, 1994.

2. Akman M: Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nde uyuşturucu madde kullanan hastaların psiko-sosyal yönden araştırması. 12. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi, İstanbul 1976; s.411-27.

3. Aköz AA: Alkol dışı madde bağımlılığı profili (basılmamış uzmanlık tezi). İstanbul Şişli Etfal Hastanesi, 1996.

4. Alpay N, Maner F, Kalyoncu A: AMATEM'de 1990 yılında yatırılan madde bağımlıların demografik özellikleri ve geçmiş yıllarla kıyaslanması. 27ci Ulusal Psikiyatri Kongresi Program ve Bildiri Özetleri, Antalya 1991; s.177.

5. AMATEM ve HHV: Türkiye'de madde kullanımına ilişkin ikinci el verilerin değerlendirilmesi. İstanbul'da madde kullanımının doğası ve boyutları. I. rapor, İstanbul 1996.

6. Aytaçlar S, Ertekin G, Türkcan A ve ark: UMATEM'de yatan hastaların sosyodemografik özelliklerini ve yaşam alanlarındaki sorunlarını değerlendirme. 33. Ulusal Psikiyatri Kongresi Bildirisi, Antalya 1997; s.125.

7. Beyazyürek M, Alpkan L, Eradamlar N ve ark: Madde bağımlılığı ve yüksek öğrenimde psikososyal faktörler. Düşünen Adam 2:7-9, 1990.

8. Beyazyürek M, Alpkan L, Karamustafaloğlu KO ve ark: Uyuşturucu madde bağımlılarında sosyodemografik özellikler. Düşünen Adam 3:59-61, 1990.

9. Çöpür M: Uçucu madde kullanan çocukların psikososyokültürel özellikleri. İÜ. İstanbul Tıp Fakültesi Çocuk Psikiyatrisi Anabilim Dalı, Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Uzmanlık Tezi, İstanbul 1996; s.25-52.

10. Kaymakçalan Ş: İlaç alışkanlıklarına genel bir bakış. TÜBİTAK İlaç Alışkanlıkları Sempozyumu, Ankara 1973; s.3-9.

11. Pektaş Ö, Kalyoncu A, Yılmaz S ve ark: Tedavi kliniğimizde yatarak tedavi gören hastaların dekstriptif analizi. 33. Ulusal Psikiyatri Kongresi Özet Bildiri Kitabı, Antalya 1997; s.73.

12. Saygılı S, Özden SY: Eroin bağımlıların biyopsikososyal yönden araştırılması. Psiko-farmakolojide Yenilikler Sempozyumu. GATA, İstanbul 1991; s.100-4.

13. Tuncer C, Beyazyürek M, Oral ET ve ark: Uçucu madde bağımlılığı. 23. Ulusal Psikiyatri Kongresi Bilimsel Çalışmalar 1987; s.247-48.

14. Tuncer C, Beyazyürek M, Karamustafaloğlu KO: Biperiden bağımlılığı. 23. Ulusal Psikiyatri Kongresi Bilimsel Çalışmalar 1987; s.249-51.

15. Tuncer C, Beyazyürek M, Erstil Ç ve ark: Madde bağımlısı hastalarda demografik bir çalışma. 23. Ulusal Psikiyatri Kongresi Bilimsel Çalışmalar 1987; s.812-14.

16. Tuncer C, Beyazyürek M, Karamustafaloğlu KO ve ark: Uyuşturucu madde bağımlılığında sosyodemografik özellikler. 24. Ulusal Psikiyatri Kongresi, Serbest Bildiri, GATA Ankara, 1988.

17. Türkcan A, Çakmak D, Türkcan S: AMATEM'e başvuran alkol dışı madde kullanan olguların özellikleri. Bahar Sempozyumları, Antalya 1997.